

могут удовлетворить. Поэтому более приоритетными в вопросе предоставления средств во временное пользование становятся кредитные сообщества.

Финансовое обеспечение, модели финансового обеспечения, источники финансирования сельскохозяйственных предприятий, кредитование, кредитная кооперация.

The problem of searching an economically feasible area of financial support of agricultural enterprises activity in the economic conditions of modern Ukraine gains popularity. At the same time, attention focuses on the difficulty of obtaining credit resources by agricultural producers, which will significantly improve the state of the industry. But the banking system imposes a number of requirements, which sometimes the company can't meet. Therefore, more priority in provision of financial resources for temporary use became credit communities.

Financial support, financial security models, sources of financing of agricultural enterprises, crediting, credit cooperation.

УДК 368:633/635

АГРОСТРАХУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

**О. М. Залетов, кандидат економічних наук
Президент Ліги страхових організацій України**

Досліджено сучасний стан ринку страхування сільськогосподарських культур в Україні та світі. Сформовано пропозиції щодо підвищення продовольчої безпеки держави на основі агрострахування. Запропоновано заходи з удосконалення страхування сільськогосподарських ризиків з державною підтримкою та напямки реформування ринку агрострахування.

Страхування сільськогосподарських культур, продовольча безпека, страхова компанія.

Згідно з даними глобального дослідження аналітичного агентства Economist Intelligence Unit, яке представило звіт «The Global Food Security Index», у 2014 році Україна опустилася на п'ять позицій - до 52-го місця в глобальному рейтингу продовольчої безпеки. Якщо торік міжнародні експерти поставили нашій країні 58 балів зі 100, то в 2014 р - 56,4 бала. Позначається погіршення цінової доступності продовольства – понад 50 % свого доходу українці витрачають на їжу. При цьому 99,9 % живуть за межею бідності [1].

© О.М. Залетов, 2014

У сучасних умовах господарювання старі моделі й концепції управління агропромисловим виробництвом вичерпали свої можливості, відбувається їх перегляд та пошук ефективніших інструментів управління сільськогосподарськими ризиками серед яких є страхування. Розвиток агрострахування може розглядатися як ефективний інструмент зниження виробничих ризиків, стабілізації рівня доходів агровиробників і забезпечення їх довгострокової фінансової стійкості, збільшення поставок продовольства й стабілізації цін на продукти харчування. Оскільки результати господарської діяльності в аграрному секторі більше ніж в будь-якому іншому секторі економіки залежать від погодних факторів та, відповідно, наражаються на ризики, що перебувають поза межами впливу на них господарюючого суб'єкта, то існують підстави для системного підходу до розвитку страхування в аграрному секторі, в тому числі при наданні державної підтримки. Необхідність розбудови системи страхування сільськогосподарської продукції, у тому числі при наданні державної підтримки сільському господарству, зумовлена потребами захисту інтересів держави, стабілізації виробництва та доходів у аграрному секторі економіки, залучення сільськогосподарських виробників до управління ризиками, стимулювання використання кращих здобутків технології сільськогосподарського виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення продовольчої безпеки держави та розвитку страхування сільськогосподарських культур знайшло відображення в працях багатьох дослідників, серед яких: О. І. Гойчук [2], О. Є. Гудзь, М. Я. Дем'яненко [3], Т. М. Лозинська [4], А. Полчанов [5], П. Т. Саблук [6], А. С. Шолойко [7], О. М. Шпичак [8] та ін. Однак недостатньо вивчено роль агрострахування у забезпеченні продовольчої безпеки держави в сучасних економічних умовах.

Мета дослідження – оцінка сучасного стану страхування сільськогосподарських культур та формування на його основі пропозицій щодо підвищення продовольчої безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Продовольча безпека – це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання і розвиток нації, особи, сім'ї, стійкий економічний розвиток [9]. У загальному розумінні продовольча безпека кожної окремої людини вимірюється кількістю та якістю продуктів харчування, достатніх для її нормального фізичного та інтелектуального розвитку. Крім того, кожна країна має свої особливості та риси, що зумовлені багатівіковим формуванням у процесі зміни поколінь, розбіжностей у фізіології організму, територіальним місцезнаходженням держави [10].

Глобальна продовольча безпека перебуває під сильним впливом, як розмірів врожаю / кліматичного фактора, так і під впливом державного регулювання аграрних ринків і експорту.

Роль страхування в забезпеченні продовольчої безпеки складно переоцінити, оскільки це потужний фінансовий стабілізатор, що дозволяє

компенсувати збитки, що виникають внаслідок настання несприятливих подій техногенного та природного характеру.

Світова практика показала, що агрострахування виступає як важливий компонент державної аграрної політики і нині в ряді країн досягло високого рівня розвитку [11].

За оцінкою Swiss Re в останні 25 років у світі спостерігається стійке зростання страхових платежів із сільськогосподарського страхування. Збільшення в десять разів майже до 30 млрд. дол. США в 2013 році та подвоєння показників за останні п'ять років відбулося головним чином за рахунок Бразилії, Індії та Китаю. До 2025 року світовий ринок агрострахування може збільшитися до 55 млрд дол. США. Проте світове проникнення сільськогосподарського страхування ще складає менше ніж 5 % [12].

Незважаючи на позитивну динаміку, сучасний стан розвитку страхування сільськогосподарської продукції в нашій країні не відповідає своєму основному завданню – управляти ризиками в аграрному секторі для забезпечення стабільності сільськогосподарського виробництва та сталого розвитку аграрного сектору економіки. В Україні страхуються менше 5 % посівних площ, тоді як в Канаді, США, Європі цей показник перевищує 60 %. У Австрії рівень охоплення страхуванням сільськогосподарської продукції складає 78 %, на Кіпрі – 100 %, у Німеччині 43 %, Чеській Республіці – 35 %, Іспанії – 26 % тощо. На відміну від України такі країни як Індія, Китай і більшість країн Європи, Північної Америки нарощують підтримку управління ризиками у відповідь на зміни клімату і збільшення мінливості сільськогосподарського виробництва [13].

Міжнародний досвід свідчить, що саме програми здешевлення вартості страхування сільськогосподарської продукції за рахунок державних коштів дали потужний поштовх до розвитку галузі. Загальні державні субсидії за страховими платежами на страхування сільськогосподарської продукції в країнах ЄС у 2007 році становили 497 млн. євро. У Туреччині, на початковому етапі у 2005 р. обсяги страхових платежів становили всього 12,5 млн євро, а у 2013 р. перевищили 250 млн євро [13].

У країнах із розвинутою системою страхування сільськогосподарської продукції державою компенсується від 30 % до 65 % суми платежу, причому на відміну від практики, що застосовувалася в Україні (коли аграрій сплачував страховику 100 % страхового платежу, а потім отримував відшкодування із державного бюджету) більш розповсюдженою практикою є виплата субсидії на покриття частини страхового платежу страховикам. Такий механізм дозволяє уникнути проблем з відволіканням оборотних ресурсів у сільгоспвиробника, який в іншому разі повинен спочатку внести страховий платіж повністю, а потім чекати одержання компенсації його частини страхового платежу від держави.

Розуміючи важливість розвитку страхування сільськогосподарської продукції в Україні було реалізовано ряд важливих заходів. Зокрема у 2005–2008 рр. була запроваджена державна програма здешевлення вартості

страхування сільськогосподарської продукції, що сприяла збільшенню кількості договорів страхування в аграрному секторі. Співвідношення застрахованої площі до загальної збільшилося з 2 % у 2005 р. до 8 % у 2007 р. Укладання договорів страхування також покращило доступ сільгоспвиробників до кредитних ресурсів. У той же час забюрократизовані і витратні процедури процесу адміністрування та розподілу коштів із державного бюджету сільгоспвиробникам для здешевлення вартості страхування сільськогосподарської продукції за фактично сплаченими страховими платежами у 2005–2008 рр. часто не досягали сільгоспвиробників в Україні. Сільгоспвиробники повинні були одразу сплачувати всю суму страхового платежу страховикам, відволікаючи необхідні на виробництво кошти, а не дочекавшись компенсації, вимушені були включати витрати на страхування у вартість сільськогосподарської продукції. Починаючи з 2009 р. реалізації державної програми, здешевлення для сільгоспвиробників вартості страхування сільськогосподарської продукції взагалі не було передбачено.

У липні 2012 р. в Україні був прийнятий Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», який, незважаючи на відсутність державної фінансової підтримки здешевлення вартості страхування сільськогосподарської продукції у 2012–2013 рр., все ж таки стимулював зміни у страхуванні сільськогосподарської продукції. Ліцензії на здійснення страхування ризиків у сільському господарстві отримали 27 страховиків.

Одним із факторів структурування ринку стало створення Аграрного страхового пулу, що започаткувало взаємодію учасників системи страхування сільськогосподарської продукції. У той же час, недосконалість законодавства обумовила те, що членами цього об'єднання страховиків є лише 4 страхові компанії із 27, які одержали відповідну ліцензію.

У 2013 р. обсяг страхових платежів за 1722 договорами страхування становив 135 млн грн., застрахована площа – 869 тис. га. У порівнянні із 2007 роком, коли реалізовувалася державна програма здешевлення вартості страхування сільськогосподарської продукції, зазначені показники складають відповідно за кількістю договорів – 39 %, за застрахованою площею – 37 %.

З метою удосконалення ринку агрострахування пропонується розробити та ухвалити Дорожню карту реформування добровільного страхування сільськогосподарської продукції на 2014–2015 рр., в якій передбачити такі положення:

удосконалення вимог щодо відкритого та недискримінаційного вступу до Об'єднання страховиків «Аграрний страховий пул», встановлення механізмів прозорості та оприлюднення документів щодо його діяльності, запровадження вимог до агростраховиків щодо ліквідності та платоспроможності, якості активів, звітності, кваліфікаційних вимог до фахівців;

- запровадження гарантійного механізму виконання страховиками зобов'язань перед сільгоспвиробниками за укладеними договорами

страхування в рамках солідарної відповідальності та удосконалення механізму розподілу квот між членами Об'єднання страховиків «Аграрний страховий пул»;

- удосконалення наповнення інформаційної бази, необхідної для актуального обчислення тарифів страхування сільськогосподарської продукції, в тому числі через зобов'язання Гідрометеоцентру щодо надання необхідних статистичних даних;

- удосконалення нормативного визначення понять «державна підтримка», «здешевлення державою вартості страхування сільськогосподарської продукції», «страховий продукт» та ін.

- правове унормування реалізації принципу обов'язковості укладання договору страхування сільськогосподарської продукції шляхом заборони надання сільськогосподарським виробникам державної фінансової підтримки за відсутності такого договору;

- встановлення вимог щодо укладення контракту на форвардні закупівлі зерна виключно за наявності договору страхування сільськогосподарської продукції у страховика-члена Об'єднання страховиків «Аграрний страховий пул»;

- встановлення вимог щодо укладення договору про фінансовий лізинг сільськогосподарської техніки виключно за наявності договору страхування сільськогосподарської продукції;

- правове унормування механізму надання державою гарантій покриття катастрофічних ризиків (позика, банківська гарантія, гарантія Уряду);

- встановлення спеціального режиму оподаткування податком на додану вартість діяльності у сфері сільського, лісового господарства та рибальства, сплати фіксованого сільськогосподарського податку за умови укладання відповідних договорів страхування сільськогосподарської продукції;

- запровадження норм щодо стимулювання розвитку страхування тваринництва, виноградарства, садівництва, тощо та інших галузей, що отримують державну підтримку;

- підвищення обізнаності сільгоспвиробників про послуги зі страхування сільськогосподарської продукції та проведення інформаційно-роз'яснювальних заходів серед сільгоспвиробників;

- удосконалення навчання та підвищення кваліфікації студентів вищих навчальних закладів аграрного спрямування та запровадження дисципліни з агрострахування.

Основні напрями реформ нормативно-правового забезпечення такі:

1. Внесення змін до Податкового Кодексу України та Законів України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», «Про зерно та ринок зерна в Україні», «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу».

2. Внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України «Про запровадження державних форвардних закупівель зерна», «Про порядок

використання коштів державного бюджету, що спрямовуються на придбання вітчизняної техніки та обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу та заходи за операціями фінансового лізингу», «Про Порядок визнання ризиків у сільському господарстві катастрофічними та надання і використання бюджетної позики (державної фінансової допомоги) у разі їх виникнення».

3. Розробка проектів постанов Кабінету Міністрів України щодо стандартних страхових продуктів та надання державної фінансової підтримки страхування тваринництва, виноградарства, садівництва тощо.

4. Внесення змін до розпоряджень Нацкомфінпослуг «Про затвердження Вимог щодо участі страхових компаній (страховиків) у страхуванні сільськогосподарської продукції», «Про затвердження Порядку складання звітних даних страховиків».

5. Внесення змін до Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій.

6. Внесення змін до внутрішніх документів Об'єднання страховиків «Аграрний страховий пул» (Статут, Положення про членство, Методика співстрахування, Положення про порядок та умови формування страхових фондів, Положення щодо гідрометеорологічного забезпечення).

Нині агрострахування в Україні розвивається в рамках "іспанської моделі", головною метою якої вважається стабілізація доходів сільгоспвиробників і залучення їх до управління ризиками. У міру зміни державних підходів роль страхування як способу забезпечення продовольчої безпеки й ефективності повинна буде підсилюватися.

Інтегрування України у світову економіку, і зокрема у ВТО, вимагає нових підходів, адаптованих до рішення проблем державного регулювання економіки. Установлено, що державна підтримка агрострахування, допомога при стихійних лихах, охорона навколишнього середовища й допомога агровиробникам у неблагополучних районах включені до "зеленого кошика", тобто не підлягають скороченню. Для України актуальним стає той факт, що наповнення "зеленого кошика" повинно значною мірою відбуватися за рахунок формування інститутів й інституціонального середовища агрострахування, що буде сприяти підвищенню стійкості економічного зростання в сільському господарстві.

Необхідність виконання Україною взятих на себе зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію України з ЄС буде вимагати від нашої країни вже у 2015 р. істотно збільшити участь держави в програмах агрострахування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Агрострахування є механізмом, що дозволяє аграріям одержати покриття за максимально можливою кількістю ризиків, запобігти різким коливанням доходів, створити умови для поліпшення їхнього фінансового становища за рахунок розширення можливостей кредитування, вирішити проблему забезпечення продовольчої безпеки країни, підвищити інвестиційну привабливість аграрного сектора й ефективність використання бюджетних коштів.

Для становлення й розвитку агрострахування як найважливішої ланки в системі продовольчої безпеки України, підвищення його

доступності для сільгоспвиробників вважаємо за необхідне об'єднання зусиль всіх учасників ринку як у частині популяризації цього фінансового інструмента, так і в частині вдосконалення нормативно-правового забезпечення й розробки ефективного механізму реалізації заходів державної підтримки. Необхідність розробки окреслених питань зумовлює напрям подальших досліджень.

Список літератури

1. Бронивицка М. Не без еды. Состояние продовольственной безопасности ухудшается, но до голода пока далеко [Електронний ресурс]. – Режим доступа: // <http://gigamir.net/news/economy/pub1109867>
2. Гойчук О. І. Продовольча безпека: теорія, методологія, проблеми : дис.... доктора екон. наук : 08.07.02 / Гойчук О.І. – Миколаїв, 2004. – с. 250
3. Дем'яненко М. Я. Методичні рекомендації по страхуванню сільськогосподарських культур з державною підтримкою / Дем'яненко М. Я., Гудзь О. Є., Навроцький С. А. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 134 с.
4. Лозинська Т. М. Національний продовольчий ринок в умовах глобалізації: монографія / Т. М. Лозинська. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ "Магістр", 2007. – 272 с.
5. Полчанов А. Агрострахування як складова продовольчої безпеки / А. Полчанов // Вісник КНТЕУ. – 2013. – №4. – С.48-56.
6. Стабілізація доходів сільських товаровиробників в умовах ринку : монографія / [за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г. Є. Мазнева]; Укр. акад. аграр. наук. Ін-т аграр. економіки, Харків. держ. техн. ун-т сіл. госп-ва. – Х., 2002. – 484 с.
7. Шолойко А. С. Страховий захист виробництва продукції рослинництва від природно-кліматичних ризиків : монографія / А. С. Шолойко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 210 с.
8. Шпичак О. М. Проблеми продовольчої безпеки та біопалива / О. М. Шпичак // Науковий вісник НУБіП України. – 2009. – Вип. 141. – С. 18–26.
9. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Білько : – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
10. Іванова Н. Є., Балуєва О. В. Система індикаторів продовольчої безпеки України: огляд та аналіз [Електронний ресурс] / Н.Є. Іванова, О. В. Балуєва // Державне управління: удосконалення та розвиток. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=641&p=1>
11. Богачев А. И. Агрострахование как ключ к обеспечению продовольственной безопасности России /Продовольственная безопасность : материалы Междунар. конф. науч.-исслед. проектов молодежи / [отв. за вып. :М. В. Фёдоров, Д. А. Карх]. – Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. экон. ун-та, 2014. – С.14-17.
12. Emerging market agricultural insurance premiums set to grow fourfold by 2025 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.artemis.bm/blog/2013/01/17/emerging-market-agricultural-insurance-premiums-set-to-grow-fourfold-by-2025/>
13. Проект Концепції розвитку системи страхування сільськогосподарської продукції в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://uaip.com.ua/?attachment_id=2144

Исследовано современное состояние рынка страхования сельскохозяйственных культур в Украине и мире. Сформированы предложения по повышению продовольственной безопасности государства на основе агрострахования. Предложены меры по усовершенствованию страхования сельскохозяйственных рисков с государственной поддержкой и направления реформирования рынка агрострахования.

Страхование сельскохозяйственных культур, продовольственная безопасность, страховая компания.

The article is dedicated to investigation of the current state of crop insurance market in Ukraine and in the world. Food safety provision is a pressing problem not only in developing countries, but also in advanced countries. The measures to improve agricultural insurance with state support and direction of the reform of agricultural insurance market.

Crop insurance, food security, insurance company.

УДК 368.5 : 368.025.6

СТРАХУВАННЯ АГРАРНИХ РИЗИКІВ: НЕДОЛІКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

***І. В. Копитіна, кандидат економічних наук*
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського***

Проаналізовано сучасний стан агрострахування на страховому ринку України. Визначено перспективи подальшого розвитку страхування аграрних ризиків з огляду на зарубіжний досвід.

Агрострахування, кліматичні зміни, аграрії, страхування, страхові ризики, Страховий Пул, страховий ринок, врожай.

У міжнародній практиці одним із головних інструментів управління ризиками, пов'язаними з негативним впливом природних явищ на сільське господарство є агрострахування. Страхування дозволяє аграрієм розраховувати на зменшення волатильності їх доходів, пов'язаних з коливанням цін сільгосппродуктів через природно-кліматичні умови, враховуючи природні особливості кожного регіону країни. На сучасному етапі розвитку України особливо гостро постає питання розробки та впровадження заходів щодо мінімізації впливу кліматичних змін на аграрний сектор, враховуючи закордонний досвід.

Україна є аграрною країною, сільськогосподарське виробництво складає близько 8 % ВВП, а на посівні площі під сільськогосподарські